

"OILA VA XOTIN-QIZLAR" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

xalqaro ilmiy jurnali

*Society, Gender and Family in
Central Asia*
international academic peer reviewed journal

*Общество, гендер и семья в
Центральной Азии*
международный научный рецензируемый журнал

2024/1 (10)

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO'YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e'lon qilinishi mumkin bo'lgan jurnal sifatida ro'yxatga olingan.

DOI: 26739/2118-9998

ISSN 2049-3630

TOSHKENT

TAHRIR HAY'ATI RAISI:

EGAMBERDIYEVA Nodira Melibayevna (*Bosh muharrir*) – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

NARBAYEVA Tanzila Kamalovna – *sotsiologiya fanlari doktori, professor.*
SAIDOVA Galina Karimovna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SHOUMAROV G'ayrat Baxramovich – *psixologiya fanlari doktori, professor.*
ABDURAMANOV Xamid Xudaybergenovich (*Bosh muharrir o'rinbosari*) – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
BEKMURADOV Adham Sharipovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
MA'RUFOVA Gulnora Mahmudovna – *Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi a'zosi, senator.*
MUSURMANOVA Aynisa Musurmanovna – *pedagogika fanlari doktori, professor.*
RAHIMOVA Nigina Xayrullayevna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SAIDOV Akmal Xolmatovich – *yuridik fanlari doktori, professor.*
YAKUBJANOVA Dilobar Batirovna – *pedagogika fanlari doktori, dotsent.*
TASHMUXAMEDOVA Diloram Gafurjanovna – *tibbiyot fanlari nomzodi.*
UMIRZAKOV Baxodir Xamidovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
ZIYAYEV Azamad Xamidovich – *tarix fanlari doktori, professor.*
ABDUSAMATOV Xasanboy Usmonjon o'g'li – *psixologiya fanlari doktori.*
TO'RAQULOV Ulug'bek Xolbutayevich – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Эгамбердиева Нодира Мелибаевна (*Главный редактор*) – *доктор педагогических наук, профессор.*

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Нарбаева Танзила Камаловна – *доктор социологических наук, профессор.*
Сайдова Галина Каримовна – *доктор экономических наук, профессор.*
Шоумаров Гайрат Бахрамович – *доктор психологических наук, профессор.*
Абдураманов Хамид Худайbergenovich (*Заместитель главного редактора*) – *доктор экономических наук, профессор.*
Бекмуратов Адхам Шарипович – *доктор экономических наук, профессор.*
Маъруфова Гулнора Махмудовна – *сенатор, член Комитета Сената Олий Мажлиса по вопросам женщины и гендерного равенства.*
Мусурманова Айниса Мусурмановна – *доктор педагогических наук, профессор.*
Рахимова Нигина Хайруллаевна – *доктор экономических наук, профессор.*
Сайдов Акмал Холматович – *доктор юридических наук, профессор.*
Якубжанова Дилобар Батировна – *доктор педагогических наук, доцент.*
Ташмухамедова Дилорам Гафуржановна – *кандидат медицинских наук.*
Умирзаков Баходир Хамидович – *доктор экономических наук, профессор.*
Зияев Азамат Хамидович – *доктор исторических наук, профессор.*
Абдусаматов Хасанбой Усмонжон угли – *доктор психологических наук.*
Туракулов Улугбек Холбутаевич – *доктор философии педагогических наук (PhD)*

THE CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna
(Editor-in-Chief) – Doctor of Pedagogical sciences, Professor.

MEMBERS OF THE EDITING BOARD:

Narbayeva Tanzila Kamalovna – *Doctor of Sociological sciences, Professor.*
Saidova Galina Karimovna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Shoumarov Ghayrat Bakhramovich – *Doctor of Psychological sciences, Professor.*
Abduramanov Khamid Khudaybergenovich (*Deputy Editor-in-Chief*) – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Bekmuradov Adkham Sharipovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Marufova Gulnora Makhmudovna – *Senator, Member of the Senate Committee of the Oliy Majlis on Women and Gender Equality.*
Musurmanova Aynisa Musurmanovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*
Rakhimova Nigina Khayrullayevna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Saidov Akmal Kholmatovich – *Doctor of Juridical sciences, Professor.*
Yakubjanova Dilobar Batirovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Associate Professor.*
Tashmukhammedova Diloram Ghafurjanovna – *Candidate of Medical sciences.*
Umirzakov Bakhodir Khamidovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Ziyayev Azamad Khamidovich – *Doctor of Historical sciences, Professor.*
Abdusamatov Khasanboy Usmonjon ugli – *Doctor of Psychological Sciences.*
Torakulov Ulugbek Holbutayevich – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

XALQARO TAHRIR HAY'ATI:

Doktor Rashmini Koparkar,
Rossiya va Markaziy Osiyoni o'rganish markazi dotsenti
Xalqaro tadqiqotlar maktabi,
Javoharlal Neru universiteti,
Nyu-Dehli, Hindiston

Artamonova Yekaterina Iosifovna,
Chelyabinsk davlat madaniyat instituti,
pedagogika fanlari doktori, professor

Doktor Priti Kesavan,
Texnologiya fakulteti boshlig'i,
London biznes va moliya maktabi,
Singapur

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Доктор Рашмини Копаркар,
Доцент Центра исследований России и Центральной Азии,
Школа международных исследований,
Университет Джавахарлала Неру,
Нью-Дели, Индия

Артамонова Екатерина Иосифовна,
Челябинский государственный институт культуры,
доктор педагогических наук,
профессор

Доктор Прити Кесаван,
Руководитель Технологического факультета
Лондонская школа бизнеса и финансов, Сингапур

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Dr. Rashmini Koparkar
Assistant Professor
Centre for Russian and Central Asian Studies
School of International Studies
Jawaharlal Nehru University
New Delhi, India

Artamonova Yekaterina Iosifovna
Chelyabinsk State Institute of Culture
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor

Dr. Preethi Kesavan
Head, School of Technology
London School of Business and Finance, Singapore

MENEJMENT

Abdullajanova D.S. Kadrlar zaxirasini shakllantirishda gender tenglikni ta'minlashning ijtimoiy-psixologik asoslari	4
--	---

SOTSILOGIYA

Saipova M. Migratsiya jarayonining globallashuvi: ijobiy va salbiy oqibatlar	10
Xonturayev B. Gender institutlari bo'yicha ilmiy-nazariy qarashlar va ularning ijtimoiy-iqtisodiy asoslari	16
Йулдошева У. Гендерные аспекты развития социального предпринимательства в Узбекистане	25
Hashimova G.I. Harbiy xizmatchilar va ularning oila a'zolarini ijtimoiy himoya qilishning huquqiy asoslari va kafolatlari	32

MAHALLA VA HAYOT

Isamutdinov R.R. Mahallaning ma'naviy xavfsizlikni ta'minlashdagi ahamiyati	37
--	----

OILA VA JAMIYAT

Abdiraimova Sh.A. Yosh oilalarda ajralishlarning oldini olish yo'llari.....	44
Rahimova M. Yosh kelinlarning oilaviy hayotga moslashishi	49
Dovranova O.D. Yangi taraqqiyot bosqichida oilaviy munosabatlarning ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy negizlarini shakllantirish.....	53
Mahkamov U.A. So'z va fikr erkinligini ta'minlashda dialog muloqot vositasi sifatida.....	58

PSIXOLOGIYA

Рахимова И.И., Каримова Г.О. Психологическая диагностика социальной адаптивности студентов с нарушением слуха	64
Абидова З.А. Влияние семейного положения личности на уровень его толерантности	69
Ishonkulova N.I. Oilaviy munosabatlarda destruktiv nizolar namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari	75
Raxmonova Z.N. Ijtimoiy-individual qadriyatlar va emotsional intellekt xususiyatlari.....	80

PEDAGOGIKA

Ortikov U.X. The socio-educational model in second language acquisition.....	86
Yulchiyeva D.X. Oila barqarorligini ta'minlashda olib boriladigan ijtimoiy-pedagogik faoliyat	92
Аблакулов Ш.Д. Формирование профессиональных креативных компетенций у будущих педагогов-психологов	98
Mirhamidova M. Yapon xalqida tarbiyaning pedagogik asoslari	104
Safoyeva R.J. Noto'liq oila farzandlarining ijtimoiylashuvi xususiyatlari.....	109
Yakubov O.T. Bolaning ijtimoiylashuvida oilaning o'ziga xos xususiyatlari	114

TARIX

Sharipova N.A. XX asrning 40–90-yillarida O'zbekiston ta'lim tizimida gender tenglik masalalari tarixi.....	118
--	-----

Ishonkulova Norbiye Islamovna,
Qarshi davlat universiteti tadqiqotchisi

OILAVIY MUNOSABATLARDA DESTRUKTIV NIZOLAR NAMOYON BO'LISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zaro salbiy munosabatda bo'luvchi, nizolashib turuvchi ota-onalar, ularning turmush tarzi, bir-birlariga va farzandlariga nisbatan bo'lgan munosabatlari, oiladagi nizo va uning asosiy sabablari, oila a'zolarining o'zaro munosabatlarida jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin bo'lgan masalalar bayon etilgan.

Tayanch so'zlar: oila, an'analar, nizo, nizo sabablari, nizo turlari, maqsad, ishonch, turmush tarzi.

Аннотация. В данной статье рассмотрены семейные пары, имеющие негативные отношения друг к другу и своим детям, находящиеся в конфликте, и их образ жизни, конфликт в семье и его основные причины, а также освещены вопросы, имеющие серьезные последствия в взаимоотношения членов семьи, которые могут возникнуть.

Ключевые слова: семья, традиции, конфликт, причины конфликта, виды конфликтов, цель, доверие, образ жизни.

Annotation. This article examines married couples who have negative relationships with each other and their children, who are in conflict, and their lifestyle, conflict in the family and its main causes. It also highlights issues that have serious consequences in the relationships among family members that may arise.

Keywords: family, traditions, conflict, causes of conflict, types of conflict, purpose, trust, lifestyle.

Kirish. Har bir davlatning kelajagi kuchun jismoniy va ma'naviy jihatdan sog'lom avlodni tarbiyalash va shakllantirishda, uning axloqiy asoslarini mustahkamlashda oila institutining o'rni g'oyatda muhim hisoblanadi. Shu bilan birga, oila shaxsning ijtimoiy, diniy va ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan jamiyatning asosiy bo'g'inidir. Oila inson hayotining tarixan shakllangan qismi hisoblanib, nikoh yoki qarindoshlik asosidagi munosabatlar, hayotning birligini mujassamlashtirgan kichik ijtimoiy guruhdir. Oilaviy kelib chiqishi bo'yicha sinflar, millatlar va davlatlar, hatto ibtidoiy davrda ham sodir bo'lgan jarayondir. Insonga hayot va dunyo, qadriyatlar haqidagi birinchi asosiy bilimlarni ham

beradigan mikrojamiyat bu oiladir. Bolalar oiladagi ijtimoiy munosabatlar haqida hamma narsani aynan oilada o'zlashtiradi, umri davomida ularda chuqur iz qoldirgan amaliy ko'nikmalarga ham aynan oilada ega bo'ladilar. Oila – inson, uning ichki dunyosi, psixologik dunyosi, shaxsiy xususiyatlarini belgilaydigan asosiy makon.

O'zbekistonning buguni, ertasi, ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy turmush tarzi hamda uni yuksak darajaga ko'tarish yoshlar qo'lida. Modomiki, shunday ekan, oilaviy tarbiya asosida endigina hayotga qadam qo'yib kelayotgan yoshlarning ongiga shunday tushunchani singdirish kerakki, ular davlatimiz o'rta qo'yayotgan muammolarni bajarish, avvalo, ularning kuch-quvvatiga, bilim

va sabotiga, g'ayrat shijoatiga, fidokorligiga hamda mehnatsevarligiga bog'liq ekanligini anglab yetishsin. "Oila" so'ziga ilmiy manbalarda turlicha ta'rif beriladi. Oila – arabcha "oil" so'zidan olingan bo'lib, u "ayolmand", "niyozmand" degan ma'nolarni bildiradi. "O'zbek tili izohli lug'ati"ning uchinchi kitobida bu so'zning asosiy ma'nosi, ya'ni "er-xotin, ularning bola-chaqalari va eng yaqin tug'ishganlari yashovchi xonadon", "Bir maqsad bilan birlashgan kishilar" ma'nosini anglatadi deb ta'rif berilgan.

"Eng katta baxt, men buni ming marta qaytarishdan charchamayman, oilamiz tinch bo'lsin! Oila kichik vatan, oila tinch bo'lsa, baxtli bo'lsa, vatan tinch bo'ladi. O'sha baxtli kunlarni, vatanimizning, yoshlarimizning kamolini hozir niyat qilayotganimiz kabi ko'rish hammamizga nasib etsin!" – deya ta'kidlagan edi O'zbekiston Prezidenti¹. Mazkur fikrdan ko'rinib turibdiki, oilalar tinchligidan jamiyat ham manfaatdor.

Dunyodagi barcha mavjudot juft-juft etib yaratilgani, juft bo'lib yashashi zamirida hayot davomiyligi ma'nosi yotadi, inson uchun esa nafaqat juft bo'lib yashash, balki oila qurib yashash baxtiga musharraf bo'lgan, chunki jufti haloli, farzandlari va qarindosh-urug'lar bilan bir umr uzilmas rishtalar bilan bog'lanib yashash faqat insonga xos fazilatdir. Ko'p asrlik tajribalar shuni ko'rsatadiki, jamiyatning haqiqiy boyligi – inson va uning avlodidir. Shuning uchun ham ajdodlarimiz o'z nasllarini umumbashariy tuyg'ular va milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalab kelganlar. Shu tariqa tilimiz va dinimizni asrab-avaylab kelganlar. Chunki har bir oqil insonning muqaddas vazifasi, hayotining ma'nosi – qobil farzandlar o'stirish, kamolini ko'rish, ota-onasi, oilasi, jamiyati va Vatanga sadoqatli qilib tarbiyalash. Bunday mas'uliyatli vazifani bajarishda, eng avvalo, oila va ota-ona muhim o'rin tutadi.

Yosh avlodni har tamonlama mukammal shaxs qilib tarbiyalashdek mas'uliyatli vazifa ota-ona zimmasida. Chunki bolada iroda, odatlar, fe'l-atvor, xulq, atrofga munosabat, e'tiqod va qarashlar vujudga keladi. Ana shulardan kelib chiqib, turmushda insonni kamol toptirish sharoitlari,

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2018-yil 19-yanvar sanasida Xalq deputatlari Surxondaryo viloyati kengashining navbatdan tashqari sessiyasidagi nutqi.

ta'sir ko'rsatish imkoniyatlarini izchil o'rganmay turib, shaxsning xususiyatlari va ularni keltirib chiqaruvchi omillar to'g'risida fikr yuritish mumkin emas. Ma'lumki, nikohga va yaqin qarindoshlikka asoslangan axloqiy mas'uliyat, o'zaro hurmat, tushunish va mehr-muhabbat umumiyliги bilan bog'langan kichik ijtimoiy guruh oila deyiladi². Oila murkkab ijtimoiy guruh bo'lib, u biologik, ijtimoiy, ahloqiy, mafkuraviy va ruhiy munosabatlarning birlashuvi natijasida vujudga keladi. Shu sababli turmushdagi va oila a'zolari munosabatlaridagi o'zgarishlar uning moddiy-maishiy, iqtisodiy negizi o'zgarishiga bevosita bog'liqdir.

Maqsad va uni asoslash. Oila va oilaviy munosabatlar masalasi doim o'rganib kelinadigan dolzarb masalalardan sanaladi. Bu masalada olimlar turli fikrlarni bildiradilar. Masalan, nemis faylasufi G.Gegel "Nikoh faqat oila tushunchasining bevosita ta'siridir", – deya ta'kidlagan. Rossiyalik etnograf olim L.Y. Shterbergning yozishicha, erkak va ayol orasidagi jinsiy munosabat "nikoh", deya atalishi uchun u jamiyat tomonidan rasmiy tasdiqlangan va tomonlar to'la teng huquqli bo'lishi kerak. Platon "Har bir nikoh-davlat uchun foydali bo'lishi kerak", – deb yozgan edi. Arestotelning fikricha, "Har bir oddiy odamning tabiati, uning siyosiy tizimga qanchalik kirishgani bilan belgilanadi, har bir oila esa davlatning bir qismini tashkil etadi". Angliyalik faylasuf Tomas Gobs axloq, odob va fuqarolik falsafasi muammolarini ishlab chiqish davomida va dunyoviy nikoh oilaning ma'naviy qadrini qaytarishni orzu qilib, nikohga nisbatan har qanday nopok qarashlarni rad etgan. Jan Jak Russo o'zining alohida demokratik qarashlari bilan ajralib turgan va jinslar aro tengsizlikning qonuniyligini rad qilgan. Russo ular orasidagi tabiiy funksional va ijtimoiy farqlarga katta ahamiyat berib, ayol va erkakning alohida xususiyatlariga differensial yondashishni taklif qilgan.

Nemis faylasufi Kant va Fitxening oila va nikohga oid qarashlari haqida o'rganib, oila va nikoh muammolariga erkak va ayol orasidagi huquqlarining tabiiy tengsizligi nazariyasidan kelib chiqib yondoshganlar. Ular nikoh-ma'naviy, huquqiy institut, uni qonun bilan boshqarish kerak deb hisoblashgan.

² Shoumarov G. B va bosh. Oila psixologiyasi. – Toshkent, 2008. – 254 b.

Buyuk alloma Abu Rayhon Beruniy o'zining "Yodgorliklar", "Hindiston", "Kitob as-Saydoni" va "Al-Qonuni al-Mas'udiy" kabi asarlarida oila va ota-ona tarbiyasi xususida qimmatli fikrlar bildirilgan.

Abu Ali ibn Sinoning "Ishoroat", "Donishnoma", "Tib qonunlari", "Tadbiri manzil" va boshqa asarlarida ham oila va oilaviy tarbiya masalasida qimmatli fikrlar keltirilgan. Uning ta'kidlashicha, "Agar oilada, oila boshlig'i tajribasizlik, no'noqlik qilsa, u oila a'zolarini yaxshi tarbiyalay olmaydi va oqibatda yomon natijalar kelib chiqadi".

Zardushtiylikning muqaddas kitobi – "Avesto"da oila va shar'iy nikoh odoblari, ota-onalar va farzandlar munosabati, ularning burch va vazifalari, uylanish va kelin tanlash xususidagi keltirilgan g'oyatda qimmatli fikrlar bugun ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan³. Demak, ushbu ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, oila, oilaviy munosabatlar psixologiyaning har doim o'rganilishi talab etiladigan tarmog'i hisoblanadi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. Oila a'zolarining bir-birlariga g'amxo'rlik qilishi, o'zaro ishonch asosida fikr va tuyg'ularni baham ko'rishi, kerak bo'lganda, o'zaro yon berish, dono va oqilona yashashdan kelib chiqadi. Oilaviy munosabatlarda katta-kichik masala yo'q. O'z-o'zidan kichik hisoblangan masalani kattalashtirish, jiddiy mojaro darajasiga olib chiqish yoki katta ziddiyatlarni sabr va vazminlik bilan hal qilish mumkin. Binobarin, yoshlar o'z oilasi yaxlitligini saqlash yo'lida jamiyat oldida jiddiy mas'uliyat borligini anglashi kerak. Chunki nikohning asosi – muhabbat, burch va mas'uliyat tuyg'ularining birligi.

Oilaviy munosabatlarda oila a'zolarining muloqot ko'rinishlari quyidagicha tuzilishiga ega:

1. Bobo va buvi hamda oilaning boshqa barcha a'zolarining aloqasi.
2. Ota-onaning o'zaro munosabatlari.
3. Ota-ona va farzandlar orasidagi muloqot.
4. Farzandlarining o'zaro munosabatlari.
5. Kelinning barcha oila a'zolari bilan munosabatlari.
6. Kelinlarning (ovsinlar) o'zaro muloqot qilishlari kabilar.

Demak, ko'rinib turibdiki, oila a'zolarining muloqot va munosabatlarida turli ziddiyatli holatlar

³ Hasanov S. Xorazm ma'rifati – olam ko'zgusi: Oliy va o'rta maxsus bilim yurtlari hamda maktab o'qituvchilari uchun tavsiya etilgan. – Toshkent: "O'qituvchi", 1996. – 304 b.

va nizolar uchraydi. Oilada o'zaro kelishmovchilik yoki qarama-qarshilik munosabati "nizo" deyiladi. Agarki, nizo hech qanday sababsiz bo'lsa, ya'ni hech qanday asosga ega bo'lmasa, unda bu holatda yuzaga keladigan nizo "destruktiv nizo" deyiladi. Bunday nizolar oila a'zolarining o'rtasidagi munosabatlarni barbod etadi. Oilada jiddiy sababga ega bo'lmagan nizolar uchrab turishi tabiiy, ammo bunday nizolar ko'payib borsa va o'z vaqtida oldi olinmasa, konstruktiv nizo destruktiv nizoga aylanadi, ya'ni oilada oila a'zolarining bir-biridan nafratlanishi, nafrat holatlarini oshkora namoyish etish, bo'lar-bo'lmasga janjal uyishtirish, har bir so'zdan salbiy ma'no topish, bir-birlarining qadr-qimmatini yerga urish, kamsitish, o'z fikrini zo'rlab boshqalarga o'tkazish, muammolarni hal qilishdan bosh tortish harakatida bo'laveradi.

Turmushdagi samimiy va oqilona munosabatlar iliq ruhiy iqlimiy ta'siri natijasida oila a'olarida kamtarlik, ko'ngilchanlik, iltifot, sabr uyatchanlik, yaxshilik, yumshoqlik, dilkashlik, mehribonlik, talabchanlik, mehnatsevarlik, vijdonlilik, mehnatga mas'uliyat, ozodalik, izzat-nafs, tejab-tergash kabi shaxs xislatlari tarkib topadi. Agarda oilalardagi turmush munosabatlari qo'pollik, andishasizlik asosida qurilgan bo'lsa, o'sha oila a'zolarining ruhiy dunyosida kekkayish, pismiqlik, ko'pchilik tamonidan qabul qilingan xatti-harakatlar qoidalarini sezmaslik, ularni mensimaslik, yalqovlik, mas'uliyatsizlik, bag'ritoshlik, shuhratparaslik, dimog'dorlik kabi illatlar shakllanadi.

Oilaviy nizolarni bartaraf etishda ota-onaning pedagogik bilimi, ma'lumoti, madaniyati, moddiy ta'minoti – bularning o'zi yetarli emas. Oiladagi muhit yaxshilansagina yuqoridagi omillar ma'lum rol o'ynaydi.

Oilada o'zaro kelishmovchiliklar, asosan, er-xotinning ma'lum bir talabining qondirilmaganidan kelib chiqadi.

V.A.Sisenko janjallarning sabablarini quydagilarda deb ko'rsatadi:

1. O'zining "men"ni tan olmaganligida, hurmat va e'tiborning yetishmasligidan kelib chiqadigan nizolar.

2. Jinsiy qoniqmaslik oqibatida kelib chiqadigan janjallar, tushunmovchiliklar.

D. Berns oilaviy munosabatlar salbiy kechishida quydagi sabablarni keltiradi:

– bir-biriga qat’iyan qarama-qarshi fikr yuritish (oq va qora);

– turmushda yuzaga keladigan (kelgan) voqealarni yuzga solish;

– turmush o’rtog’ini doimiy tanqid qilish, kamchiliklarini yuzga solish;

– hamma narsaga salbiy qarash;

– hodisalarga his-tuyg’u bilan javob berish.

Ilmiy tadqiqotlar natijasi shuni ko’rsatadiki, oilalardagi nizolarning sabablari: iqtisodiy muammolar, er-xotinning oilasi bilan munosabatlari, muloqot shakllari, qaror qabul qilish, er-xotin xarakterining moslik darajasi, ulardagi yosh tafovutlari, o’ziga xos ehtiyojlari, tarbiya darajasi, o’zaro huquq va burchlari, oiladagi mehnat taqsimoti, bolalarga ko’rsatilayotgan g’amxo’rlikdan qoniqishi, moliyaviy sabablar (oilani qo’llab-quvvatlash, pul sarflash, uy-joy muammosi va boshqalar) va boshqa ko’p mavzularga misol keltirishimiz mumkin.

Hozirgi vaqtda oilaviy munosabatlarda yuzaga keladigan noxush hodisalar, turli jinoyatlar, birovning joniga qasd qilish, rashk oqibatida er-xotin o’rtasida sodir bo’ladigan qotilliklar, o’z joniga qasd qilish, tan jarohatlari, asab tizimi bilan bog’liq xastaliklar, xiyonat, bolalar tarbiyasining buzilishi va shu kabi qator ko’ngilsizliklarning aksariyati oilalar hissasiga to’g’ri keladi. Shuning uchun ham yoshlarimiz turmush qurishdan oldin hozirgi zamon oilasining ijtimoiy psixologik xususiyatlari, oilaning vazifalari, er-xotin munosabati, er-xotin o’rtasidagi va oilaviy nizolar hamda oila psixologiyasi kabi ma’lumotlarga ega bo’lishlari zarur. Yoshlarimiz esa er-xotin nizolarini jiddiy, ayanchli oqibatlarga olib keluvchi: ajratuvchi “men” xarakteridagi “chegaralanmagan” turlaridan ogoh bo’lishi, o’z hayotlarida shu toifa nizolarning yuzaga kelishiga yo’l qo’ymaslik, ularning oldini olish va bartaraf etishda yetarlicha ma’lumotlarga ega bo’lish maqsadga muvofiq.

Oilaviy munosabatlar psixologlarning doimiy diqqat markazida bo’lgan jarayon hisoblanadi. Jumladan, A.A.Kronik va S.A.Kroniklar oilaviy munosabatlarni o’rganib, munosabatlardagi hissiyotlarning ijobiyligini saqlashda quyidagilarni taklif qiladi, jumladan,

1. Birga o’tkazilgan yaxshi munosabatlar va kunlarni eslash.

2. Birga o’tkazilgan yillar, kunlar va daqiqalarga nisbatan ijobiy yondashish, hozirgi kun bilan yashash.

3. Birgalikda kelajakka intilib, umumiy rejalar tuzilsagina hamjihat hayot kechirish qiziqarli, yorqin va mustahkam bo’ladi.

Oilaviy munosabatlarda ziddiyatlar yuzaga kelishining asosiy sabablaridan biri – muloqot jarayonida yuzaga keladigan to’siqlar. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko’rsatadiki, oila a’zolarining muloqoti jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo’lgan psixologik, vaziyatli, mazmuniy va motivatsion to’siq turlarini farqlash mumkin ekan, jumladan:

Psixologik to’siq – suhbatlashayotgan insonga yoqmay qolish, ma’qul tushmay qolishdan qo’rqish, u tomondan inkor etilish va fikrlarini kalaka qilinishdan qo’rqish, suhbatdoshining qo’pollik bilan javob qaytarishi ehtimoli mavjudligidan xavotirlanish kabilar haqida o’z fikrlarini bayon etishdan qo’rqish.

Vaziyatli to’siqlar – suhbat jarayonida oila a’zolarining bir xil vaziyatni turlicha talqin qilinishi, turlicha yondashuvlar bilan bog’liqlik.

Mazmuniy to’siqlar – vaziyatda suhbatdoshini tushunmaslik sababli uning fikri qanday ma’noda aytilgani, u qanday fikrni va nimani nazarda tutgani va nimaga olib borishi hamda shu kabi mulohazalarga borishi tufayli yuzaga keladi.

Motivatsion to’siqlar shunday vaziyatlarda yuzaga keladiki, bunda gapirayotgan odam yo o’zi bayon qilayotgan fikrning motivini yetarlicha anglay olmaydi, yoki u atayin ularni (asosiy motivni) yashirishga harakat qiladi.

Shu bilan birga, muloqotga to’siq bo’lib, suhbatdoshlarni psixologik madaniyatlilik nuqsonlaridan biri, ya’ni ularning na eshitishni va na tinglashni bilmasligi “qayta aloqaning” yo’qligiga xizmat qilishi mumkin⁴.

Shuningdek, oila sog’lom ma’naviy muhitga ega bo’lishi, er-xotin ma’naviy jihatdan bir-biriga munosib bo’lishi lozim. Aslida, ma’naviy tengsizlik ijtimoiy tengsizlikning bir bo’lagi hisoblanadi. Oila muhiti mehr-oqibat, o’zaro hurmat, tinch-totuvlik, eng avvalo, oilaning ma’naviy dunyosiga borib taqaladi. Ma’naviy kamolotsiz moddiy farovonlikka erishish qiyin, negaki notinch xonadondan fayz-baraka tez ko’tariladi.

Yakuniy qism. Oilaviy munosabatlarda nizolar namoyon bo’lishining oldini olish va oila mustahkamligini ta’minlashda quyidagi takliflarni berish o’rinli:

⁴ Shoumarov G.B., Haydarov I.O., Sog’inov N.A. va boshq. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2008. – 296 b.

- er-xotinning oilani saqlashga birdek intilishi;
  - oila manfaati yoʻlida kelishib, bamaslahat ish qilish;
  - oilaviy ishlarda tashabbus koʻrsatishi, oʻz hissasini ikkalasi ham baravar qoʻllashi;
  - mavjud muammolarga, oilani unitmagan holda, hamjihatlikda yechim topish;
  - qiyin va ogʻir kunlarda birga boʻlish, bir-birini qoʻllab-quvvatlash;
  - er-xotin oʻz tashqi koʻrinishida estetik jozibalikni saqlashga intilishi;
  - oilada oʻzini tuta bilish;
  - oilada ishonch, quvonch va mehr-oqibat sharoitini yaratish.
- Shu bilan birga, oila mustahkamligini taʼminlashda:
- oilada ota-onaning obroʻ va eʼtibori yuqori darajada boʻlishi;
  - oilada oilaviy muammolar va bola tarbiyasi masalasi toʻgʻri yoʻlga qoʻyilgan boʻlishi;
  - ota-ona va farzandlar oʻz burchlarini toʻgʻri anglashi;
  - oilada ota yetakchilik vazifasini talab darajasida oʻtashi;

– ona mehribon va mukammal tarbiyachi, vafoli yor, mehr-shafqatli, oʻtkir farosatli, tejamkor, yaxshi pazanda ayol boʻlishi;

– oilada milliy va islomiy qadriyatlarga toʻla amal qilinishi;

– milliy urf-odatlar va marosimlar haqida bolalarni xabardor qilib borish va aynan shu ruhda ularni tarbiyalash;

– oilaning mahalla, qoʻni-qoʻshnilar va maktab bilan yaqin aloqada boʻlishi;

– oilada muomala madaniyatining toʻgʻri yoʻlga qoʻyilishi va boshqa shunga oʻxshash omillarga eʼtibor qaratilishi zarur.

Fikrimizni yakunlar ekanmiz, yurtimizda ulgʻayib kelayotgan yoshlar mustaqil hayotga qadam qoʻyishlari, yetuk shaxs sifatida shakllanishlari, jamiyatda oʻz oʻrnini topishlari uchun oilada, avvalo, osoyishtalik, inoqlik va sogʻlom psixologik muhitni barqarorlashtirish kerak. Zero, bu farzandlarimizning oʻziga, kelajagiga boʻlgan ishonch hissini uygʻotishga asosiy omil boʻlib xizmat qilsin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2018-yil 19-yanvar sanasida Xalq deputatlari Surxondaryo viloyati kengashining navbatdan tashqari sessiyasidagi nutqi.
2. Shoumarov G. B va bosh. Oila psixologiyasi. – Toshkent, 2008. – 254 b.
3. Hasanov S. Xorazm maʼrifati – olam koʻzgusi: Oliy va oʻrta maxsus bilim yurtlari hamda maktab oʻqituvchilari uchun tavsiya etilgan. – Toshkent: “Oʻqituvchi”, 1996. – 304 b.
4. Shoumarov G.B., Haydarov I.O., Sogʻinov N.A. va boshq. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2008. – 296 b.
5. Cəmilə Köçəri qızı İsbəndiyarova. Ailə dəyərlərini simvollaşdıran kultlar. Bakı, “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2018, 64 səh.

“OILA VA XOTIN-QIZLAR” ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ «СЕМЬИ И ЖЕНЩИН»
“FAMILY AND WOMEN” RESEARCH INSTITUTE

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT,
GENDER VA OILA

Общество, гендер и семья в Центральной Азии
Society, Gender and Family in Central Asia

xalqaro ilmiy jurnali

международный научный журнал

international academic journal

2024/1 (10)

DOI: 26739/2118-9998

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli
“Ommaviy axborot vositasi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risida guvohnoma”si olingan.

*Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining
dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO‘YXATI (2019)ga
pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun
ilmiy maqolalar e‘lon qilinishi mumkin bo‘lgan jurnal sifatida ro‘yxatga olingan.*

MUASSIS:

“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti

JURNAL TAHRIRIYATI:

Bosh muharrir: **Egamberdiyeva N.**

Bosh muharrir o‘rinbosari: **Musurmanova A.**

Mas‘ul kotib: **Mavlonov B.**

Muharrirlar: **Yunusov U., Nomozova O‘.,
Razzakova N., Sobirova E.,
Jabborov U.**

Sahifalovchi: **Umaraliyev Z.**

Dizaynerlar: **Abdullayev L., Sobirov F.**

Web dizaynerlar: **Yakubov O., Alimova Z.**

Jurnaldagi materiallardan foydalanilganda mualliflik huquqini e‘tiborga olgan holda jurnalga havola berilishi shart.

Jurnalga kiritilgan maqola materiallari mazmuni mualliflarning shaxsiy ilmiy-nazariy yondashuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.

1940

Nashriyot ro‘yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.

Bosishga ruxsat etildi: 23.03.2024.

“Times New Roman” garniturası. Qog‘oz bichimi: 60x84 1/8

Nashriyot bosma tabog‘i 7,2.

100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani,

M.Ismoilıy ko‘chasi 1-G uy.